

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 25 maj 2005

B 3826-04

KLAGANDE

Riksåklagaren, Box 5553, 114 85 STOCKHOLM

MOTPART

SF

Offentlig försvarare och ombud: advokaten JN

SAKEN

Narkotikabrott

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Övre Norrland, dom den 24 augusti 2004 i mål B 283-04

_____

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

För försvaret av SF i Högsta domstolen tillerkänns JN ersättning av allmänna medel med tretusenett hundrafemtio (3.150) kr, avseende arbete. Denna kostnad skall stanna på staten. Av beloppet utgör 630 kr mervärdesskatt.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att bötesstraffet skall skärpas.

SF har bestritt ändring.

DOMSKÄL

I enlighet med hovrättens dom har SF den 12 april 2003 gjort sig skyldig till narkotikabrott bestående i bruk av heroin, morfin och kodein. Som domstolarna funnit är brottet att bedöma som ringa och förskyller dagsböter. Antalet dagsböter skall med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning bestämmas efter brottets straffvärde (jfr 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken).

Riksåklagaren har i en rättsutvecklingsplan, som syftar till en mer enhetlig rättstillämpning, angivit att straffet för bruk av narkotika bör differentieras med hänsyn till vilken art av narkotika som konsumerats och gjort gällande att bruk av heroin normalt bör förskylla 80 dagsböter att jämföra med bruk av hasch och amfetamin som normalt bör förskylla 30 respektive 50 dagsböter.

I 2 § narkotikastrafflagen (1968:64) föreskrivs att frågan om ett narkotikabrott som avses i 1 § samma lag skall bedömas som ringa skall besvaras med hänsyn till arten och mängden narkotika samt övriga omständigheter. Det talar för Riksåklagarens ståndpunkt att straffet för konsumtion av narkotika bör differentieras med hänsyn till narkotikans art.

Hänvisningen i 2 § till narkotikabrott som avses i 1 § omfattar emellertid ett mycket vitt spektrum av gärningar från överlåtelse, framställning och förvärv ner till innehav, bruk eller annan befattning med narkotika. Det framstår som närmast självklart att vid överlåtelse och andra befattningar med narkotika som anges i 1 § första stycket 1-5 liksom vid innehav av narkotika brottets straffvärde påverkas av narkotikans art. Däremot kan skäl anföras för att arten inte skall tillmätas samma betydelse när det gäller konsumtion av narkotika.

Konsumtion av narkotika har kriminaliserats främst för att visa att samhället med fasthet och konsekvens tar avstånd från allt olovligt bruk av narkotika och för att förhindra att tilltron till rättsväsendets och rättsordningens möjligheter att motverka narkotikamissbrukets utbredning skulle rubbas om en zon lämnades strafffri. En kriminalisering av konsumtionen ansågs därutöver ha ett psykologiskt värde och en preventiv funktion framför allt bland ungdomar och andra som befinner sig i en riskzon för att bli narkotikamissbrukare eller som överväger att använda narkotika av okunnighet eller lättsinne. Som ytterligare argument av detta slag anfördes under lagförarbetena att det var av intresse att undvika att de väsentliga inslagen i narkotikapolitiken skymdes av en åsiktssplittring; debatten kring frågan om konsumtionens kriminalisering kunde lätt ge det felaktiga intrycket att det skulle finnas djupgående motsättningar i den grundläggande synen på narkotikapolitikens utformning. (Hoflund, Narkotikabrotten, 3 uppl. 1993 s. 69).

De intressen som straffbestämmelsen om konsumtion av narkotika enligt de nu återgivna argumenten är avsedd att skydda, nämligen allmänhetens tilltro till den förda narkotikapolitiken, fordrar i och för sig inte att straffet för brott mot bestämmelsen differentieras med hänsyn till narkotikans art. Argumenten ger tvärtom närmast uttryck för tanken att bestämmelsen skall tydliggöra att allt bruk

av narkotika är förkastligt.

I lagförarbetena angavs emellertid också att en generell straffbeläggning av *narkotikainnehav* (kursiverat här) var nödvändig för att motverka narkotikamissbrukets utbredning i samhället. Detta argument torde gå tillbaka på rättsfallet NJA 1983 s. 887 där Högsta domstolen fann att ett handhavande av narkotika i direkt anslutning till konsumtion inte ansågs utgöra innehav i narkotikastrafflagens mening. Konsumtion av narkotika kriminaliserades för att täppa till den lucka i lagstiftningen som rättsfallet tydliggjort och denna kriminalisering uppfattas måhända som en utvidgning av eller påbyggnad på innehavsbrottet.

Detta är emellertid endast delvis sant. Straff för innehav av narkotika behövs bl.a. för att stävja gatulangning. Om inte innehavsbrottet funnes skulle den langare som ertappas av polisen med narkotika i fickan kunna freda sig genom ett påstående om att narkotikan var avsedd för eget bruk. Innehavsbrottet är således ett komplement till överlåtelsebrottet och det är därför naturligt att påföljdsval och straffmätning för innehav av narkotika differentieras med hänsyn till arten och mängden narkotika.

Straffet för konsumtion av narkotika återigen behövs dels för att täppa till den nämnda luckan i lagstiftningen, dels och framför allt för att tydliggöra den förda narkotikapolitiken i stort – allt olovligt bruk av narkotika är straffbart. Det finns andra skillnader mellan brotten som också är av betydelse när frågan huruvida narkotikans art skall påverka straffmätningen diskuteras. I motsats till vid innehavsbrott kan straffet för konsumtionsbrott som regel inte bestämmas med hänsyn tagen till mängden narkotika eftersom den vanligtvis är okänd; till grund för åtalet ligger oftast resultatet av blod- eller urinanalys eller egna uppgifter om narkotikakonsumtion. Den från kriminalpolitisk synpunkt avgörande skillnaden mellan innehavs- och konsumtionsbrott är emellertid att vid det sistnämnda

brottet narkotikan inte längre kan överlåtas till någon som därigenom riskerar att dras in i ett missbruk. Narkotikans art blir därmed jämförelsevis ointressant när konsumtions brottets straffvärde skall bestämmas.

Med hänsyn till att konsumtion av narkotika normalt är ett bötesbrott som lagförs genom strafföreläggande finns det i praktiken inte utrymme för någon nyansering av påföljden med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Differentieras antalet dagsböter på det sätt Riksåklagaren föreslår, kommer det därför att leda till att missbrukare som tvångsmässigt brukar heroin och amfetamin får strängare straff än exempelvis män och kvinnor som på helgerna experimenterar med att röka hasch och pröva vissa s.k. partydroger som anses vara mindre farliga än heroin och amfetamin. Det framstår som tveksamt om detta är en rimlig bedömning av brottens straffvärde med hänsyn till bl.a. att missbrukarna anses böra erbjudas vård i stället för straff.

I rättsfallet NJA 2000 s. 432 behandlade Högsta domstolen frågan om ändrad praxis när det gäller brott av ett visst slag och anförde bl.a. följande. I första hand bör det ankomma på lagstiftaren att väga in sådana omständigheter som att brottsligheten blivit mera utbredd eller antagit mera elakartade former, men i vissa fall kan det finnas anledning till en ändrad domstolspraxis av sådana skäl (jfr prop. 1987/88:120 s. 37 och 80). Att i rättspraxis låta bedömningen av straffvärdet för ett enskilt brott påverkas av brottsutvecklingen bör emellertid ske med viss försiktighet och normalt förutsätta uppgifter om att en viss typ av brottslighet ökat i omfattning eller antagit mera svårartade former.

I förevarande mål finns det inget underlag för att anta att bruket av narkotika generellt sett blivit vanligare eller allvarigare vare sig i hela landet eller i ett lokalt perspektiv. Det finns inte heller underlag för att anta att konsumtion av heroin har ökat på ett sätt som bör påverka bedömningen. Mot denna bakgrund framstår

det inte som motiverat med en så kraftig straffskärpning som Riksåklagaren föreslår.

På grund av det anförda skall hovrättens domslut fastställas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Svensson, Pripp (skiljaktig), Lundius (referent), Lindeblad och Calissendorff (skiljaktig)
Föredragande revisionssekreterare: Kramer

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga 1 till
PROTOKOLL
2005-04-20Mål nr
B 3826-04

Justitieråden Pripp och Calissendorff är skiljaktiga och anför:

Tidigare gällde att eget bruk av narkotika inte var straffbart. Den 1 juli 1988 kriminaliserades emellertid även konsumtion av narkotika och böter infördes som påföljd för det fall gärningen bestod endast i eget bruk (SFS 1988:286).

I samband med kriminaliseringen uttalades i förarbetena (prop. 1987/88:71 s. 16 f.) att det är viktigt att narkotikapolitiken utformas så att någon tvekan inte uppkommer om att samhället med fasthet och konsekvens tar avstånd från allt olovligt narkotikabruk och att narkotikastrafflagen därför borde ge uttryck för samhällets avståndstagande från alla former av befattning med illegal narkotika. Att strafflagstiftningen av princip inte bör användas för att skydda enskilda personer mot egna åtgärder ansågs inte hindra att självdestruktiva åtgärder kriminaliseras med hänsyn till att de kränker även andra skyddsvärda intressen. En generell straffbeläggning av narkotikainnehav ansågs nödvändig för att motverka narkotikamissbrukets utbredning i samhället. Den befattning med den illegala narkotikan som eget bruk utgör borde inte vara undantagen från det kriminaliserade området. Det underströks att det inte är berusningstillståndet som sådant som straffbeläggs utan befattningen. Det sades vidare att påföljden böter förutsatte att brottet i det enskilda fallet var att bedöma som ringa, vilket en befattning som inskränkte sig till eget bruk regelmässigt fick förutsättas vara. En annan

bedömning skulle enligt propositionsuttalandet kunna bli aktuell endast under mycket speciella förhållanden, beroende på t.ex. vilket preparat det är fråga om (a. prop. s. 26).

Den straffrättsliga särregleringen avseende endast eget bruk av narkotika upphävdes den 1 juli 1993 och i stället kom den allmänna straffskalan med böter och fängelse i högst sex månader att gälla även för sådan brottslighet. Att särregleringen upphävdes skulle enligt propositionen ses som ett uttryck för att lagstiftaren ser allvarligt även på de narkotikabrott som begås i missbrukarledet (prop. 1992/93:142 s. 16). Enligt departementschefen återspeglade inte straffskalan med enbart böter brottets straffvärde. En naturlig parallell stod enligt henne att finna i annan straffbar hantering av narkotika som är avsedd för eget bruk, främst innehav. Skillnaden mellan innehav och eget bruk ansågs ibland kunna bli mycket liten därför att innehavet endast utgör ett förled till eget bruk. Typen av gärning får i sådana fall marginell betydelse för straffmätningen, sades det, och skillnaden i fråga om straffskalor kunde då framstå som alltför teoretisk. Enligt departementschefen talade övervägande skäl för en mer differentierad påföljdspraxis, även om huvudregeln alltjämt borde vara ett bötesstraff för eget bruk av narkotika (a. prop. s. 18 f.).

Samhällets avståndstagande till narkotika har under senare år kommit till uttryck bl.a. i den nationella narkotikahandlingsplan som presenterades i propositionen 2001/02:91. I propositionen pekas bl.a. på de faror som ligger i ett missbruk av narkotika, men också på att de som använder narkotikapreparaten medverkar till att främja att det finns en tillgång på narkotika i samhället och till att den illegala handeln upprätthålls (a. prop. s. 11).

Med den lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1993 preciserades bestämmelsen om ringa narkotikabrott så att det i lagtexten numera anges vilka huvudsakliga omständigheter som kan medföra att ett brott bedöms som ringa. Bl.a. föreskrivs att hänsyn skall tas till arten av narkotika. Arten av narkotika ger uttryck bl.a. för preparatets farlighet och med detta den skada eller risk för skada som följer med en illegal hantering av preparatet. Den betydelse som en konsumtion av narkotika har för upprätthållandet av den illegala handeln och därmed tillgången i samhället av olika narkotiska preparat motiverar därför att arten av narkotika beaktas vid bedömningen av straffvärdet för eget bruk.

En annan omständighet som särskilt nämns i 2 § narkotikastrafflagen att ta hänsyn till är mängden narkotika. När det är fråga om narkotikabrott som består i eget bruk låter sig dock en bedömning utifrån mängden av konsumerad narkotika ofta inte göras. Vid bedömningen av straffvärdet torde därför i dessa fall arten av narkotika i allmänhet vara den omständighet som kommer i förgrunden.

Som uttalas i förarbetena till 1993 års lagändring kan det knappast sägas föreligga någon större skillnad mellan ett brott som består i innehav för eget bruk av narkotika och endast eget bruk. Detta talar för att straffvärdet med beaktande av arten av narkotika bör vara detsamma, oavsett om det är fråga om narkotika för eget bruk eller innehav av narkotika för motsvarande konsumtion när det är fråga om samma typ av narkotika. Med hänsyn till den risk som alltid finns för att innehavd narkotika kan bli föremål för överlåtelse bör dock straffvärdet vara något lägre för eget bruk än för innehav för eget bruk (jfr prop. 1992/93:142 s. 18).

Heroin är ett preparat med mycket farliga och vanebildande egenskaper. Befattning med heroin har därför i praxis bedömts med särskild stränghet (se NJA 1997 s. 193; se även uttalanden i NJA 1983 s. 754). Mot denna bakgrund och med be-

aktande av den betydelse som arten av narkotika bör tillmätas vid bedömningen av straffvärdet bör en konsumtion vid ett tillfälle av heroin för eget bruk normalt föranleda dagsböter till ett antal av åttio.

SFs konsumtion den 12 april 2003 har omfattat inte endast heroin utan också morfin och kodein. Med sin konsumtion har han vidare återfallit i ringa narkotikabrott som han dömts för den 26 november 2002. Med beaktande även av dessa omständigheter bör antalet dagsböter bestämmas till etthundra.